

14. Patrick McCarthy J. Active Learning Techniaues Versus Traditional Teaching Styles: Two Experiments from History and Political Science [Text] / J. Patrick McCarthy, L. Anderson // Innovative Higher Education. – Vol. 24. – No. 4. – 2000. Summer. – P. 279–294.

Надійшла до редколегії 26.01.11

УДК 13:82.01

В. Ю. Попов

Донецький національний університет

ВИКЛИК ПОСТМОДЕРНУ: НОВА ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСКА МЕТОДОЛОГІЯ?

Піддаються критиці історико-філософські методологічні новації постмодернізму, зокрема, деконструкція Ж. Дерріда. Автор наголошує на методологічних можливостях використання герменевтики в сучасних історико-філософських дослідженнях.

Ключові слова: постмодернізм, концепт, деконструкція, граматиологія, «колаж», «слід», герменевтика.

Подвергнуты критике историко-философские новации постмодернизма, в частности деконструкция Ж. Деррида. Автор указывает на методологические возможности использования герменевтики в современных историко-философских исследованиях.

Ключевые слова: постмодернизм, концепт, деконструкция, грамматология, «колаж», «след», герменевтика.

In the article criticized the postmodern historical-philosophical innovations, particularly deconstruction, J. Derrida. The author points out the methodological possibilities of using hermeneutics in contemporary historical-philosophical studies.

Key words: postmodern, concept, deconstruction, grammatology, «collage», «should», hermeneutics.

Як певна методологічна стратегія, певний спосіб філофування постмодернізм – це явище останніх десятиліть минулого сторіччя. Як зазначає Мирослав Попович, «слово «постмодернізм» народилося зовсім недавно – у травні 1980 р. Про свою приналежність до «постмодерну» заявили спочатку декілька філософів, переважно лівих і в недалекому минулому навіть дуже лівих. Чисто камерні дискусії про вік Просвітництва і постмодерн раптом переросли на захоплення досить широких кіл інтелектуальної та митецької еліти найновітнішою культурою і найновітнішою епохою, осмисленою як духовний кінець буржуазного суспільства і початок Найновітнішого часу» [1, с. 467].

Теоретиками філософського постмодернізму вважають М. Фуко, Ж. Дерріда, Р. Барта, Ж. Лакана, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоза та інших – тих, хто запропонував нову стратегію дослідження тексту. Роботи «класиків» постмодернізму буквально пересипані історико-філософськими ремінесценціями. Однак вони мають досить своєрідний характер. Делез та Дерріда не коментують, не інтерпретують ідеї автора, не розплутують нитки його міркувань; вони прагнуть зрозуміти автора, поринути у його світ, навіщо вибудовують цілу систему власних ходів, нових лазівок, старанно розбираються найтонші відтінки понять і категорій (як-от тотожність, відмінність, повторення, єдине тощо). І те, що у зору потрапляють найважливіші філософські вчення минулого. Проте Дельоз вважав, що «история философии, должна играть роль, во многом аналогичную роли коллажа в живописи» [2, с. 14]. Можна додати: Дельоз та Дерріда використовують історію філософії, виклад якої у їх виконанні справді нагадує колаж, для ствердження певних ідей своєї філософії.

Дельоз (разом із Ф. Гваттарі) виходить із уявлення, що найважливішою функцією філософії є виготовлення концептів. Ця функція сприднює філософію й не так з наукою, як із мистецтвом дизайну та з маркетингом. Але історик філософії має відтворювати будь-який концепт, а, користуючись сучасними засобами аналізу, продемонструвати як генезис, так і функціонування цього концепту «зсередини».

Історико-філософське дослідження має бути ідеальним дублюванням, який передбачає розкриття всіх можливих модифікацій оригіналу. То в Дельоза з'являється ідея уявити Гегеля бородатим, а Маркса безбородим. Або ідея філософського інцесту: прочитати Гегеля як Ніцше, а Ніцше – як Гегеля. Якісь тексти повторюються як іншому, відіграючи всі свої можливі варіанти. Сам Дельоз каже, що у своїх історико-філософських дослідженнях вона завжди виходить з ідеальної тотожності Ніцше і Спінози, тобто з тотожності несумісних крайнощів.

Чи існує власна історико-філософська методологія постмодернізму? У пошуках відповіді на це питання звернемося до творчості Жака Дерріда, якого сучасний російський дослідник Ільїн називає «постмодерністом sans pareil», тобто безпрецедентним постмодерністом. Щодо філософських текстів він застосовував власну дослідницьку стратегію – деконструкцію, назву якої він запозичує у Гайдеггера. Втім, деррідівська deconstruction не є тотожною гайдеггєрівській Destruktion. Якщо німецький мислитель розумів його як засіб повернення до традиції, то для Ж. Дерріда це засіб перебудови всієї попередньої філософії, яка базувалася на «логоцентризмі». Ж. Дерріда використовував поняття «деконструкція» і в більш широкому сенсі: для означення загальної негачії буття, спростування присутності, дійсності, тотожності, істини, влади, університету тощо, будь-якої логоцентричної практики, що, існуючи поза людською волею. Йдеться про виявлення внутрішніх суперечностей тексту, знаходження в ньому прихованих (патентних), непомічених «наївним читачем» та автором залишкових змістів, які випорску-

ють з їхнього поля зору, дарма що утримують інерцію колишніх дискурсивних практик, закріплених у вигляді мовних кліше.

Запропонований метод текстологічного аналізу ставить своїм завданням відтворення «слідів» інших текстів. Деконструкція передбачає початкову нетотожність тексту самого себе, його перекличку з іншими текстами, і тому завданням філософа стає пошук «слідів слідів», тих опорних понять, які вказують на цю несамотожність. У цьому сенсі будь-який текст виявляється потенційною цитатою, тобто він вписаний у ширший текст – контекст значень. Висновок, до якого доходить Дерріда, полягає в тому, що немає і не може бути єдності мови понять, не може бути єдино вірної оцінки або ядра інтерпретації: ситуація в мові повторює ситуацію в суспільстві і культурі – це може бути позначена як процес децентралізації і розсіювання. Мета граматики (як він називає свою галузь досліджень) – виявлення «грамів», споконвічних для даного тексту метафор, які, до речі, у свою чергу, можуть виявити більш «ранні» копії. Граматологія покликана виявити лист, що втілює принцип розрізнення.

Сам Ж. Дерріда вважав, що деконструкція не є будь-яким методом і ніколи не може їм стати. Застосування деконструкції, з його точки зору, має позаметодологічний характер, зводиться до переінакшення класичних наративів, застосовує щодо них провокативні дії, прагне деформувати, деідеологізувати традиційні жанри, перевести їх у простір експериментаторства, спрямованого на гру сенсами задля гри. Він не шкодує панегіричних, «месіанських» акцентів на означення деконструкції, маючи на увазі досвід постсучасності, відкритий до абсолютного майбуття, за необхідністю невідзначений, абстрактний, спустошений, явлений в очікуванні іншого.

Найбільш яскравим прикладом «деконструктивних вправ» Жака Дерріда служить його критичне тлумачення філософії Гегеля. У центрі уваги французького філософа – гегелівська «Феноменологія духу». Дерріда вважає ключовими ті місця у текстах Гегеля, де йдеться про родину, про кохання, про стосунки статей. Його не бентежить те, що ці теми не грають у гегелівській філософії головній ролі, що детально розробленої концепції сім'ї в Гегеля немає. Дерріда, втім, це не цікавить: він «підкасовує» тексти під такий висновок: великий німецький мислитель був прибічником традиційного розуміння ролі жінки у сім'ї і суспільстві. Він вивуджує з тексту, й навіть з біографічних джерел, з листування окремі фрази, які, на його думку, оголюють ключову, хоча й приховану роль стосунків Гегеля з сестрою Христіною (особливо у період, коли її, психічно хвору, помістили у спеціальний інтернат). У гегелівському розумінні опозиції статей Дерріда шукає щонайменше ніж джерело його діалектики. Отже, через свою діалектику німецький мислитель вкорінює «патріархальні» принципи, робить їх підставами свого спекулятивного мислення.

Цей приклад, вважає Дерріда, виявляє те, що насправді жоден текст не є самодостатнім, а виявляється «текстом, який продукується лише в порядку трансформації якогось іншого тексту». Ця

множинність інтерпретацій пов'язана з критичним переосмисленням всієї історії філософії і подоланням «природних» стереотипів філософського мислення. Деконструктивізм на місце «застарілих» підвалин метафізики, зокрема принципу тожності, ставить рухливу структуру диференції, визнаючи, що позбавленого слідів метафізики тексту досягти неможливо. Деконструкція не має апіорної цілісності, складається з низки дискурсивних процедур, відмінних від інституціональних (призначених окреслювати чітко визначену стабільну позицію), тому не віддає переваги означуваному змісту, а шукає способів деканонізації будь-якої філософської «класики».

Деконструкція як певна історико-філософська стратегія призводить до своєрідного методологічного анархізму. Оскільки будь-який текст може бути ріноманітним чином інтерпретованим, причому з використанням метафоричної термінології, остільки виникає проблема можливості його адекватного розуміння.

Намагання до конструювання гуманітарних наук за моделлю математики (з застосуванням математичної логіки), у тому числі й історії філософії, виявилися сутнісно непридатними до матеріалу філософських текстів. З іншого боку, наявність тих вад історії філософії після Ж. Дерріда, нашттовує на пошук середнього шляху.

Здається правомірним вважати, що подібний умовно кажучи середній шлях знайдено давно, і наново віднайдено провідниками повернення до «чистої герменевтики», зокрема в результаті полеміки із деконструктивізмом. Саме герменевтика володіє як багатою традицією, так і досконало розробленим методологічним апаратом тлумачення текстів (як літературних, так і філософських). На противагу до «інтерпретативного хаосу» після Ж. Дерріда, який не керується (або удавано не керується) жодними раціональними константами, герменевтика висуває спільний для текстів усіх типів модус інтерпретації, який дозволяє досягнути глибини філософських текстів, надати їм певну інтерпретацію та окреслити межі застосування. Сучасна герменевтика, яка є єдністю *subtilitas intelligendi* (мистецтва розуміння), *subtilitas explicandi* (мистецтва витлумачення) та *subtilitas applicandi* (мистецтва застосування), є тією методологічною парадигмою, що дозволяє подолати постмодерністській релятивізм в історії філософської думки.

Втім, постмодернізм став зараз стилем та манерою багатьох сучасних історико-філософських студій. Постмодерн, розширюючи існуючі на сьогодні межі знання (про світ, культуру, людину, мистецтво) й відкриваючи нові його перспективи, де народження ідей або смислів вже не підпорядковано ніякій догмі або авторитету, а навпаки, виходить з живого, творчого поринання, деконструкція розкриває величезний смислотворчий потенціал філософії, дає новий імпульс її справжньому відродженню.

Бібліографічні посилання

1. Попович М. Модерн і постмодерн: філософія і політика [Текст] / Мирослав Попович // Дух і літера. – 2002. – № 9–10. – С. 12–25.

2. Делез Ж. Различие и повторение [Текст] / Ж. Делез / Пер. Н. Б. Маньковской и Э. П. Юровской). – СПб.: Петрополис, 1998.
3. Деррида Ж. О грамматиологии. De la grammatologie [Текст] / Ж. Деррида; пер. с фр. и вступ. ст. Н. Автономовой. – М.: Ad marginem, 2000.
4. Деррида Ж. Письмо и различие [Текст] / Ж. Деррида; пер. с фр. под ред. В. Лапицкого. – СПб.: Академический проект, 2000.

Надійшла до редколегії 20.01.11

УДК 130.31

М. О. Правдіна

Національна металургійна академія України

ОСВІТНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ

Досліджується проблема впливу освіти на ідентифікацію особистості. Характеризується формування ідентичності у контексті освіти як примусу, особливості цього процесу в умовах консюмеризації освіти.

Ключові слова: ідентичність, ідентифікація, соціалізація, освіта, примус (насильство), споживання, консюмеризм, символічні цінності.

Исследуется проблема влияния образования на идентификацию личности. Характеризуется формирование идентичности в контексте образования как принуждения, особенности этого процесса в условиях консюмеризации образования.

Ключевые слова: идентичность, идентификация, социализация, образование, принуждение (насилие), потребление, консюмеризм, символические ценности.

The article deals with the impact of education on personal identification. The identity's formation in the context of education as violence, this process's features in conditions of consumerism in education are characterized.

Keywords: identity, identification, socialization, education, violence, consumption, consumerism, symbolic values.

Актуальність теми. Сучасне суспільство переживає етап глибоких трансформацій, в результаті яких освіта, знання, інтелект стають визначальним ресурсом розвитку нової економіки і суспільства в цілому. Економічні, політичні, соціальні перетворення в Україні спричиняють потребу різних галузей у висококваліфікованих спеціалістах. Постає необхідність виховання особистостей, які б поєднували фахову компетентність із лідерськими якостями, здатністю до особистісного зростання, творчого вирішення складних завдань. Це завдання покликана здійснювати система освіти, яка нині в Україні також зазнає суттєвих змін. Необхідною умовою ви-